

Nr 340.

Av herr **Andrén m. fl.**, om successivt avvecklande av den statliga priskontrollen.

Den allmänna statliga priskontrollens karaktär av krisinstitution liksom vikten av att alla möjligheter till ett successivt avvecklande av denna kontroll tillvaratagas har vid flera tillfällen framhållits såväl från riksdagshåll och statliga myndigheter som från enskilda näringsorganisationer och näringsutövare.

Likaså har ofta framhållits, att den fria konkurrensen i sig innefattar betydligt verksammare medel mot för höga priser än statliga ingripanden. Så till exempel deklarerade statens priskontrollnämnd i ett yttrande år 1946 i anledning av motionen II: 268 till samma års riksdag, att »nämnden anser det obestridligt att vid tillräcklig varutillgång konkurrensen mellan företagen utgör en hårdare prisregulator än direkt statlig priskontroll». Detta yttrande har vid senare tillfällen upprepats från priskontrollnämndens sida, och i detsamma ha olika instanser, däribland riksdagsutskott, instämt.

I och med att tecken började skönjas till att krigs- och efterkrigstidens knapphetssituation tenderade att övergå till rikligare varutillgång och ökat köparmotstånd, aktualiserades kraven på ett snart infriande av de löften, som givits beträffande priskontrollens successiva avveckling. I dessa krav inrymdes också den icke orimliga begäran, att berörda myndigheter måtte visa prov på en mera aktiv inställning till problemet och vilja till att förutsättningslöst pröva möjligheterna att slopa nämnda kontroll på olika varor och varuområden.

Därvidlag kunde man stödja sig på ett flertal argument gentemot ett fortsatt bibehållande av priskontrollen på sådana varuområden, där tillgången mer än väl svarade mot efterfrågan. Dels kunde man peka på det ovan nämnda, av priskontrollnämnden själv erkända förhållandet, att den fria konkurrensen såsom prisregulator måste anses betydligt effektivare än varje slags priskontroll, dels kunde man påvisa att vissa prisregleringar ha en ofrånkomlig tendens att hålla priserna uppe även i ett läge, då prisnivån normalt skulle varit sjunkande. Orsakerna härtill ligga bland annat i det av kommerskollegium — i yttrande i anledning av motionen II: 268 till 1946 års riksdag — påtalade förhållandet, att priskontrollen nödgas »vid fastställandet av priser taga hänsyn till kostnaderna hos de mindre rationaliserade företagen, medan vid fri konkurrens företagen måste anpassa sina priser till marknadsläget».

I kommerskollegii här åberopade yttrande underströks också på ett auktoritativt sätt priskontrollens tendens att konservera prisnivån. Även från

priskontrollnämndens sida ha konstateranden av liknande art måst göras. Erfarenheten har visat, att de priser som fastställas av nämnden — högst-priser och normalpriser exempelvis — i regel kommit att betraktas såsom av statlig myndighet auktoriserade priser, vilka skola hållas även där det med hänsyn till förändringar i produktions- och distributionskostnaderna vore möjligt att företaga prissänkningar. Skäl av bl. a. denna art föranledde statens priskontrollnämnd att i den ovan omtalade skrivelsen av år 1946 göra följande kritiska och sammanfattande kommentar:

»Det är nämndens övertygelse, att en permanent statlig priskontroll leder till stelhet och bristande rörlighet i det ekonomiska livet. Priskontrollen är ett osmidigt och schematiskt verkande instrument för prispolitik och kan icke utgöra annat än ett surrogat för en fri marknadsprisbildning, som blott i extraordinära situationer bör tillgripas. Den leder lätt till konserverande av prisrelationer, som icke svara mot de marknadsmässigt betingade och erforderliga, och därmed till snedvridning av produktionen. En statlig priskontroll skulle icke vara ett ändamålsenligt medel i kampen mot monopol och karteller. Allvarliga risker skulle, såsom tidigare utvecklats, föreligga för att en dylik kontroll skulle leda till just sådana resultat, som förekomsten av monopol och karteller framkallar. — — —»

Det berättigade i denna redan år 1946 framförda kritik har ytterligare accentuerats i och med den alltmera markerade omsvängningen från säljarens till köparens marknad. Utvecklingen har givit vid handen att den bästa priskontrollen är allmänhetens fria konsumtionsval.

I avvaktan på en fullständig avveckling av priskontrollen, vilken dock förhållandevis snart borde kunna genomföras, bör man, bland annat för att möjliggöra att marknaderna hinna anpassa sig till ett friare ekonomiskt system, omedelbart kunna frilägga vissa avgränsade områden från denna kontroll.

Förutsättningar finnas uppenbarligen inom ett flertal områden för att man utan åsidosättande av berättigade konsumentintressen omedelbart skulle kunna upphäva prisregleringen. Konkreta förslag i detta syfte — baserade på ingående undersökningar i de olika handelsleden, inom de olika branscherna och på olika varumarknader och produktionsområden — ha framlagts av de stora representativa näringslivsorganisationerna.

Såsom framhållits i debatten kring priskontrollnämndens utlåtanden med anledning av dessa konkreta avvecklingsförslag, synes nämndens prövning ha präglats av en alltför överdriven försiktighet.

Icke minst ur konsumentsynpunkt torde det i flertalet fall vara till uppenbar fördel, att den utlovade successiva avvecklingen av priskontrollen snarast kommer till stånd. Takten i denna avvecklingsprocess måste väsentligt ökas, om vi inom rimlig tid skola kunna uppnå sundare näringspolitiska förhållanden.

Det förtjänar vidare att framhållas, att man, då man bedömer effekten

av en mera omfattande avveckling av priskontrollen, bör taga hänsyn icke endast — såsom nämnden synes ha gjort — till effekten i det enstaka fallet, d. v. s. sänkning eller höjning av priset på en enstaka vara, utan till den totala effekten. Prishöjningar i vissa speciella fall torde vid en sådan bedömning komma att mer än väl uppvägas av prissänkningar i andra fall.

I skrivelse den 31 december 1949 framhåller nämnden såsom sin mening, att man, för att under nuvarande anpassningstid efter devalveringen kunna frisläppa ytterligare varor och varugrupper, måste kunna förebära övertygande skäl för att priserna efter ett frisläppande komma att utvecklas minst lika förmånligt ur konsumentsynpunkt som vid bibehållen prisreglering. Bortsett från det tvivelaktiga i det underförstådda antagandet om en ur konsumentsynpunkt förmånligare prissättning vid bibehållande av prisreglering kan här anmärkas, att nämnden gentemot olika näringslivsorganisationer knappast kan sägas ha förebragt en övertygande bevisföring för sina konstateranden om en oförmånlig prisutveckling i det fall nämnda organisationers framställningar om priskontrollens slopande för vissa varor och varugrupper skulle ha bifallits.

Det torde förtjäna beaktas, att nämnden själv icke anser sig behöva kunna prestera bindande bevis för sin negativa uppfattning om möjligheterna att avveckla prisregleringen. Detta framgår med all önskvärd tydlighet av nämndens yttrande på s. 12 i den här åberopade skrivelsen av den 31 december 1949: »Under stabiliseringspolitiken torde det vara svårt att undvika, att prisregleringen bibehålles även för en del varor, i fråga om vilka nämnden icke kan prestera bindande bevis för att ett frisläppande skulle leda till en ur köparsynpunkt mindre förmånlig prisutveckling än som uppnås vid fortsatt prisreglering.»

Av detta yttrande framgår, anse vi, att bibehållandet av priskontrollen i åtskilliga fall synes vara grundat på alltför lösa antaganden. Det kan med fog ifrågasättas om samhället med hänsyn till prisregleringens konsekvenser kan vara betjänt av dess fortbestånd på sådana grunder.

Vi anse det vidare obestriddigt, att man — icke minst med hänsyn till de olyckliga följder av prisregleringen, vilka priskontrollnämnden själv så utförligt påtalade i det tidigare åberopade yttrandet av år 1946 — måste vara beredd att taga vissa risker för att över huvud taget någon gång uppnå det nödvändiga målet: priskontrollens fullständiga avveckling.

Åtskilliga exempel på varuområden, där en fortsatt prisreglering icke torde på ett övertygande sätt kunna motiveras, skulle här kunna nämnas. För exemplifiering vilja vi hänvisa till de ovan nämnda framställningarna från Sveriges industriförbund, Grossistförbundet (genom dess ordförande, direktören Wilhelm Josephson i Stockholm) och Köpmannaförbundet. Vi önska också framhålla, att priskontrollen på s. k. frilistade varor ej får handhavas så att importen av dessa försvåras. Särskilt gäller det att man icke genom en stel och schematisk prissättning hindrar importen av i för-

hållande till kvaliteten billiga varor. Det torde också vara ofrånkomligt, att prisregleringen för motsvarande inom Sverige tillverkade produkter upphäves.

Det förefaller emellertid, som om nämnden vid sin behandling av de i ovan nämnda framställningar gjorda konkreta avvecklingsförslagen skulle ha gjort sig skyldig till en alltför ensidig bedömning. Ehuru nämnden vid mera omfattande beslut rörande undantag från prisstoppet haft överläggningar med såväl ovan nämnda organisationer som med kooperationen och med representanter för enskilda branscher, synes det som om nämnden, då det gällt behandlingen av förslagen om priskontrollens slopande, i andra fall icke tagit tillbörlig hänsyn till de synpunkter och den bevisföring, som förebragts från näringslivets egen sida. Vi ifrågasätta därför, om det icke vore till fördel för alla parter att nämnden ålägges att ånyo och denna gång i intimt samråd med representanter för näringslivet pröva avgivna förslag rörande den successiva avvecklingen av priskontrollen.

Vid en sådan ingående prövning av möjligheterna till en snar inskränkning i prisregleringen borde man kunna få de olika argumentens styrka mera fullständigt belyst och därigenom bättre möjlighet till ett opartiskt bedömande av de aktuella frågeställningarna. Härför erfordras dock att näringslivet beredes möjlighet att delta i denna prövning såsom lika-berättigad part.

Priskontrollnämnden har som skäl för fortsatt priskontroll under år 1950 anfört hänsynen till stabiliseringspolitiken. Man kan över huvud taget ifrågasätta huruvida en priskontroll i detta samband verkligen har någon avgörande betydelse. I här diskuterat sammanhang har det anförda skälet under inga förhållanden någon bärkraft. Vad vi föreslå är priskontrollens lättande på områden, där detta icke medför påvisbara risker för någon prishöjning. Vi ha skäl förmoda att sådana åtgärder i och för sig skulle medföra en förstärkning av de tendenser till prissänkningar, som redan föreligga. Det är uppenbart, att priskontrollen i åtskilliga fall verkar i riktning mot ett konserverande av onödigt höga priser.

Med stöd av vad sålunda anförts hemställes,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att Kungl. Maj:t — i avvaktan på prisregleringens fullständiga avvecklande — från priskontroll låter frilägga de varuområden, där detta utan påvisbar risk för prishöjning är möjligt.

Stockholm den 26 januari 1950.

Georg Andrén.

Knut Ewerlöf.

Karl Wistrand.

Harald Nordenson.

Gustaf Velander.

Ebon Andersson.

Axel Mannerskantz.